

Marie Jiříčková, *Dopady „Akce P“ pohledem rodiny řeckokatolického kněze* (Bakalářská práce, Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Praha: 2021).

POSUDEK VEDOUCÍHO PRÁCE

Mgr. et Mgr. Petr Wohlmuth, Ph.D.

Bakalářská práce Marie Jiříčkové, nazvaná *Dopady „Akce P“ pohledem rodiny řeckokatolického kněze*, představuje výsledek systematické orientace autorky na disciplínu orální historie (OH) a jejího zájmu o soudobé dějiny. Ta se projevila nejen absolvováním souvisejících bakalářských kurzů, ale také náročnou volbou povinného bakalářského překladu (OJAK – Ověření jazykové kompetence). Studující totiž zdařile přeložila podstatné části náročného teoretického textu *Oral History Theory* od renomované historičky Lynn Abrams.¹ Její dlouhodobější zájem je evidentní v promyšlenosti a ukotvenosti celé bakalářské práce. Vše zmíněné se odrazilo také v bezproblémové spolupráci studující se školitelem.

Práce se zabývá tématem pounorové likvidace řeckokatolické církve v Československu a jejího násilného začlenění do loajální církve pravoslavné během represivní Akce P, podniknuté komunistickým režimem v roce 1950, poté následnými osmnácti roky v ilegality („v katakombách“), vedoucími až k opětovné legalizaci během pražského jara roku 1968. K tématu existuje již řada akademických publikací, které však jsou často explicitně procírkevně hodnotově zatížené, což autorka pohotově reflektuje. Sama přináší perspektivu novou, a to orálně-historickou, zaměřenou na aktéry z nejstarší generace její vlastní rodiny.

Teorie a metodologie

Autorka svůj text založila na post-positivistickém paradigmatu orální historie (které odstartovalo kulturní obrat v OH) a seznámila se mj. s náročnými texty Alessandra Portelliho, Luisy Passerini nebo Alistaira Thomsona.² To je stále v českém prostředí ojedinelá a bez nadsázky ambiciózní volba, které se vyhýbá i mnoho magisterských studentů.

Autorka natáčela OH rozhovory s nejstarší generací vlastní širší rodiny, přičemž na textu je patrná velmi dobře zvládnutá pozicionalita. Text nepředstavuje pouhou reprodukci rodinné paměti a není hodnotově zatížen ve smyslu „martyrologickém“. Nepodléhá totiž heroickému mučednickému narativu, typickému například pro práce některých církevních historiků, spjatých s prešovskou univerzitou. Naopak, má explicitně stanovené

---

1 Lynn Abrams, *Oral History Theory* (Routledge: Londýn a New York, 2010).

2 Alessandro Portelli, *Smrt Luigiho Trastulliho a jiné příběhy. Forma a význam v orální historii* (Karolinum: Praha, 2020), v češtině dosud nevydaná Luisa Passerini, *Fascism in Popular Memory. The Cultural Experience of the Turin Working Class* (Cambridge University Press: Cambridge, 1987) a také pro soudobou orální historii zásadní *opus magnum* australského historika Alistaira Thomsona, viz Alistair Thomson, *ANZAC Memories. Living with the Legend* (Monash University: Melbourne, 2013).

hodnotově neutrální výzkumné otázky (35), reflektovaně setrvává v rámci klíčové intence post-positivistického „portelliiovského“ paradigmatu OH, systematicky zkoumá příslušné kulturní formy a procesy, „*jimiž lidé vyjadřují, jak v dějinách vnímají sami sebe.*“³ a vyhýbá se vlastním ideologickým soudům. Autorka rozpoznala, že „*zásadní je tak pochopit význam narativu, který nezahrnuje jen faktická tvrzení, ale je výrazem reprezentace kultury a rozměru paměti, ideologie i tužeb narátora.*“ (36, s odkazem na Passerini, 84).

Z hlediska metodologických náležitostí OH výzkumu autorka reflektovaně přistupovala k jednotlivým rozhovorům a zohledňovala v nich svoji pozicionalitu. Dobře reflektovala intersubjektivitu a například rozpoznala, jak její babička v rámci rozhovoru podniká „*performanci, kterou... potřebuji do bakalářské práce*“ (41). Reflektovala také to, že jedním z podstatných faktorů pro přístup k dalším narátorům byla známá křesťanská orientace její rodiny. Co se týče metodologických spíše formalit, tak v přílohách práce se nachází také správně zpracovaný vzor používaného informovaného souhlasu pro narátory, vzor karty narátora a ukázka protokolu rozhovoru.

Interpretativní zjištění

Autorka se dokázala ve své interpretaci odpoutat od zmíněného hrdinského narativu, obvyklého pro hodnotově sympatizující akademické práce o Akci P, pocházející z produkce většinou slovenských církevních historiků. Dalším kladem přijatého přístupu je, že se soustřeďuje na dominantní symboly a významy z narativů a nepostupuje prostě a jednoduše lineárně po chronologické lince, jak je v české OH bohužel stále časté.

Tyto symboly a významy se soustřeďují zejména na neobvykle „optimistické“ hodnocení z hlediska represí i sociálního propadu nejhorší doby, strávené ve vnitřním exilu (1950–1968). Tehdy se před členy rodiny zprvu naskýtala jen perspektiva těžké nekvalifikované manuální práce, podřadného statusu na okraji společnosti a dosti nevyhovujícího sociálního zázemí. Tento optimismus dokázala autorka srozumitelně vysvětlit pomocí interpretace náboženské a duchovní výchovy narátorů, tradice, do níž byli enkulturováni a rozpoznala v narativech množství zjevných i implicitních křesťanských motivů s transcendentálním přesahem, nesoucích významy resilience a fatalismu. Byla také schopna porozumět tomu, jakým způsobem se narátoři uchýlovali k dominantním podobenstvím a příběhům z bible při konstrukci svého vyprávění, kterému tak dodávali specifický mimosvětský charakter. Autorka tak ve vyprávěném příběhu o průběhu vysídlení v roce 1950 dokládá jemnou symboliku potopy světa a Noemovy archy (53–54), v jiném narativu rozpoznala symboliku „světla“ jako základní duchovní diferenční kategorie, symboliku příběhu o Nathanaelovi jako tajném posluchači, symboliku eucharistie jako „kulturního magnetu“ (55), nebo motivy starozákonního Exodu ve vyprávění o pozdějších pravidelných „turistických“ návratech do rodného kraje (56).

Autorka tak jasně poukázala na význam a dimenzi kultury v OH narativech a její vliv na aktivní paměťový proces a subjektivitu narátorů. Výrazně se tato rovina práce projevuje i v pasážích, snažících se porozumět absenci politického nálepkování a etnického stereotypizování, které bývá naprosto běžné v řadě pamětnických i odborných textů, vě-

---

3 Portelli, *Smrt Luigiho Trastulliho a jiné příběhy*, 9.

novaných politickým represím komunistického režimu z 50. a 60. let. Autorka stopuje tendenci „nenálepkování“ od symbolicky silného příběhu polního kuráta nacistického Wehrmachtu, na kterého jedna z narátorek vzpomíná v příběhu situovaném do roku 1944 jako na milosrdného dárce jídla pro její hladovou (farářskou) rodinu: „*Takže Němci nás krmili... Farář faráře.*“ (57). Tento významově ústřední moment pak slouží jako východisko, od něž se odvíjí porozumění takovému postoji, který se projevil i v dalších narrativech ve vztahu například ke komunistickým státním tajemníkům pro církevní záležitosti, vykazujícím občas tolerantní postoje, což nakonec vede k interpretativnímu odhalení, že v rodině navzdory politické represi a dlouhotrvajícímu sociálnímu znevýhodnění kulturně sedimentovala poměrně silná tendence věřit ve schopnost každého člověka v konkrétní situaci „konat dobro“, která překonává jeho politické, etnické či konfesní danosti (58–59).

Autorka však zároveň projevuje velmi dobrou analytickou schopnost podpořit toto porozumění i skrze historický kontext rodinných dějin. Rodina, usazená na pomezí východního Slovenska a bývalé Podkarpatské Rusi, byla pevně spjata řeckokatolickou vírou a zároveň byla také pozoruhodně rusínsko-slovensko-maďarsko tri-lingvní a multietnická svým charakterem (60–61). Měla tak široké multikulturní kořeny v oblasti, kterou by Timothy Snyder typicky (i když poněkud zjednodušeně) charakterizoval jako *Bloodlands*, kde etno-kulturní rozdíly během 20. století velmi často ze strany totalitních režimů pomáhaly generovat až genocidní kolektivní násilí. Řeckokatolická kulturní vrstva ve spojení s multietnickým charakterem dokázala v rámci rodinné paměti tyto potenciální etno-kulturní propasti viditelně přemostit. Autorka podnětně navrhuje rozumět této podobě řeckokatolické identity jako svého druhu ekvivalentu či přímo poddruhu „*čechoslovakismu*“ (62).

Poslední pozoruhodnou interpretační rovinou práce, na kterou chci upozornit, je zjištění, jak dokázala tradiční řeckokatolická rodina svým způsobem integrovat a „neutralizovat“ potenciálně podvrtný vliv zvýšených šancí na vzdělání a vzestupnou sociální mobilitu během 50. let pro svoje ženské členky. Ty během nuceného interního exilu ve srovnání s generacemi svých rodičů a prarodičů získaly střední a někdy také vyšší vzdělání, které v těchto souvislostech často fungovalo jako mobilitní faktor, odcizující je své původní tradiční rodině nebo víře. Z narativů ale autorka velmi dobře analyticky dovedla, že tento potenciální problém tradiční rodina „vyřešila“ tím, že podporovala a zřejmě i v rámci možností vyhledávala pro své dcery a vnučky vzdělání téměř výlučně jen v pomáhajících a pečujících profesích, v důsledku dobře zapadajících do starých kulturních vzorců farářských žen a dcer jako „pomocnic“ (64–65). I z tohoto důvodu se zdá, že sociokulturně dosti semknutá rodina dokázala „přežít“ ekonomické modernizační změny 50. a 60. let bez zásadnějších zásahů do své struktury.

Prostřednictvím sledování všech těchto zmíněných kulturních forem a procesů tak autorka v důsledku sledovala složité vyjednávání aktérské vyrovnanosti (*composure*) ve vztahu k dějinám a sobě. V práci obsažené interpretace pokládám za přesvědčivé a bohaté. Jako vedoucího práce by mě však zajímaly ještě některé další interpretační linie a potenciální analytická témata, i když chápu, že pro práci nebyla klíčově podstatná. Chtěl bych se proto spíše s výhledem na potenciální rozvinutí výzkumu zeptat na tři další záležitosti:

a) v rodině v letech 1950–1968 existovala podzemní náboženská řeckokatolická praxe. Vztahovali se rodinní příslušníci také nějak k církvi pravoslavné, v tom smyslu, že režim se snažil je přimět ke změně konfese v tomto směru?

b) udržela se i po roce 1968, kdy byla řeckokatolická církev během pražského jara znovu a definitivně legalizována, ona „semknutost“ rodiny pod vnějším tlakem?

c) podílí se dodnes členové rodiny aktivně například na nějakých komemoracích nebo rituálech, souvisejících se zkušeností represe v 50. letech?

Formální stránka práce

Formální stránka práce je velmi dobrá. Text vykazuje minimum formálních pochybení. Ojedinelé typografické chyby, gramaticky neobratná vyjádření, či vzácně se vyskytující výrazy z obecné češtiny, lze velmi snadno „obrousit“, zejména pokud by se autorka chtěla textu dále věnovat, ještě rozvinout a hlouběji ukotvit své interpretace a přetvořit práci do podoby recenzované studie, určené k publikování, což vzhledem k potenciálu textu velmi doporučuji.

Závěrečné hodnocení

Bakalářská práce Marie Jiříčkové nese řadu znaků, které ji řadí spíše k viditelně nadprůměrným orálně-historickým pracím diplomovým. V rámci žánru bakalářské práce vyniká promyšleností, reflexivitou, schopností hodnotového odstupu, analytickou silou a interpretační originalitou a hloubkou.

Ze všech uvedených důvodů předmětnou bakalářskou práci **doporučuji k obhajobě** a navrhuji její hodnocení stupněm **výborně (1)**. Jsem přesvědčen, že ve srovnání s obvyklými bakalářskými pracemi, obhajovanými na FHS UK, se jedná o jeden z výrazně nadprůměrných textů, schopných naši fakultu výborně reprezentovat, který si zaslouží nominaci na některé z akademických ocenění.

V Praze, 2. 8. 2021

Petr Wohlmuth